001256

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

श्रीगणेशायनमः॥ यस्यनिश्वसितंवेदायोवेदेभ्योखिलंजगत्॥ निर्ममेतम
हंवंदेविद्यातीर्थंमहेश्वरं॥१॥ परिषेचनमुख्यास्रुक्संस्कारःष [illegible] ईरिताः॥
वसोर्धारादयः [illegible] प्रोक्तास्तेस्मिन्सप्तमे॥ के [illegible] अग्नाविष्णूसजोषसेमा
वर्धंतुवांगिरः [illegible] सवनवतीहत
चतुर्गृहीतंजुहोति [illegible] समेपसवसमइतिसनतावव सोर्धारांसंजुहोत्यामंत्र
स्यपरिसमाप्तेः [illegible] अनुवाकेमंत्रःसमाप्यते॥ चतुर्गृहीतमंत्र
समापनादिति॥ अत्रैकादशानिरनुवाके [illegible] वांगिरः [illegible] र्वाजेभिरागतमिति
स्तु॥ अग्नाविष्णूसजोषसेमावर्धंतुवांगिरः [illegible] सजोषसासमानप्रीतीनवतं [illegible] गिरःस्तुति
हेअग्नाविष्णू [illegible] सजोषसा [illegible]
रूपाःवाचः [illegible] वामपि [illegible]

[illegible] यतः॥अन [illegible] [illegible] ग्रेसंतु
२ आगा [illegible] ह्यागच्छत॥अथैकादशानुवाक [illegible] यात्र धर्मानुवा [illegible] वाजश्चमेप्र
के [illegible] णिपृथक्त्वात्रैकेनानुष्ठीयमा [illegible] दुपपद्यते।तत्र प्रथमानुवाके [illegible]
प्र० वि० ४१०
सं [illegible] मइत्यादि [illegible] राशि [illegible] ॐ [illegible] राद्वीदक्ष्यमाणद्वादिशयास
समु [illegible] र्थः।ममक [illegible] तिपदं [illegible] वक्ष्यमाणंससर्वत्रानुषज्ज
तिःसपद्यतामित्यर्थः।प्रसवो [illegible] पत्यमित्यस्याप्यनु [illegible] ज्ञानं [illegible] शिः
बंध [illegible] विषयमोत्तुकोऽधीतिरन्न धारणा [illegible] हेतुर्यज्ञः।स्वरः मंत्र
गत [illegible] लादिः।श्लोकः [illegible] श्रावः श्रावयितृत्वसामर्थ्यं।धृतिः [illegible] सा
मर्थ्य।ज्योतिःप्रकाशः।स्वः स्वर्गः [illegible] पानव्यानाः वायुवृत्तिविशेषाः।असु
स्तद्धृतिमान्वायुः।चित्तं मनो।अन्यज्ञानं।आधीतं तेन ज्ञानेन सर्वदा विषयीकृ

तंद्रव्यं।वागादयः स्पष्टार्थाः।चक्षुः।दक्षो ज्ञानेंद्रियगतं कौ [illegible] कर्मेंद्रियगतं
सामर्थ्यं। [illegible] ओबलहेतुरष्टमधातुः।सहो मनो विषयमनभिभवितृत्वं।आयुः प्राणि
इः।जरा आयुषातीतत्वं [illegible] पलितादिरहितत्वं।आत्मा शास्त्रप्रसिद्धः परात्मा
प्र० वि० ४१०
ज्ञानं संन्निवेशो वपुस्तनूः।शर्मसुखं।वर्म शरीररक्षकं कवचादि।अंगानि
संरूणीवयवाः।अस्थानि यथा [illegible] तान्यस्थीनि।परूंषि अंगुल्यादिपर्वा
णि।शरीराणि एवं मनुष्याः शरीरावयवाः॥इति प्रथमानुवाकः।द्वितीयानुवाके
माह॥ज्यैष्ठ्यं च मइत्यादि [illegible] अमइत्यंतं।ज्यैष्ठ्यं प्रशस्तमनत्वं।आधिपत्यं स्वामित्वं
मन्युमानसः शोकोऽधा [illegible] विक्रेता विनो।एकोमानसोऽपराधि [illegible] पादि लिंगजन्यो
वाल्यः।अमोऽप्रमेयत्वं [illegible] यत्तया [illegible] अं नः [illegible] पत्य
दकं।जेमा जयसामर्थ्यं।महिमा महित्वं [illegible] धनादिसंपत्तेः [illegible]
यत्वं।प्रथिमा [illegible] क्षेत्रादिविस्तारः।वर्षि [illegible]

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

२ षयं दीर्घत्वं अविछिन्नासंततिरित्यर्थः ... उत्कर्षः। सत्यं यथार्थभाषणं। श्रेष्ठ परलोके ... अश्वधूतादिमाहात्म्य जन्यो

रुत्कर्षः। सत्यंयथार्थभाषणं। श्रद्धापरलोके ... अक्षयधूतादिमाहात्म्य

वर्णादि। वशः सर्वस्वाधीनत्वं। लिङ्गशरीरस्कोर्तिः ... सूक्तेकसम ... सुकृतंत

हर्षः। जातंपूर्वसिद्धमपत्यं जनिष्यमाणं भविष्यदपत्यं। सूतंपूर्वसिद्धं ...

उत्पन्नमपूर्वं। वित्तंपूर्वलब्धं। वेद्यमितःपरंलब्धव्यं द्रव्यजातं। भूतंपूर्वसिद्धं ... सुपथं चौरादिरहितोमा

र्गः। ऋद्धं अनुष्ठितसत्रफलं। ऋद्धिः अनुष्ठास्यमानसत्रफलं। क्लृप्तं समर्थं सकार्य

नविषयसंपत्स्यमाना। सुगं सुष्ठुगंतव्यं बहुजनयुक्तग्रामांतरादि। सुमतिर्दुर्घटराजकार्या

दिनिश्चयः। इति द्वितीयोनुवाकः॥ ॥अथतृतीयमाह। शंचमइत्यादि॥ शंशब्द ऐहिक

सुखवाची। मयः शब्द आमुष्मिकसुखवाची। प्रियंप्रीतिकारणं वस्तु। अनुकामो

नुकूलत्वेनिमित्तेनकाम्यमानः पदार्थः। एतदुभयमैहिकमेवतारतम्यापेतं। कामः आ २

मुष्मिकः स्वर्गादिः। सौमनसं मनस्वास्थ्यकरो बन्धुवर्गः। भद्रं कल्याणमिह लोके रमणी

यं। श्रेयः परलोकहितं। वस्यो निवासहेतुर्गृहादिः। यशः कीर्तिः। भगः सौभाग्यं। द्रवि

णं धनं। यंतानियामके आचार्यादिः। धर्त्ता पोषकः पित्रादिः। क्षेमः विद्यमानस्य रक्षणश

क्तिः। धृतिर्धैर्यमापद्यपि निश्चलत्वं। विश्वं सर्वजनानुकूल्यं। महः पूजा। संविद्वेदशास्त्रा

दिविज्ञानं। ज्ञात्रं ज्ञापयितृत्वसामर्थ्यं। सूः पुत्रादिप्रेरणसामर्थ्यं। प्रसूः भृत्यादिप्रेरण

सामर्थ्यं। सीरं लांगलादि कृषिसाधनसंपत्तिः। लयः तत्प्रतिबंधनिवृत्तिः। ऋतं यज्ञादि

कर्म। अमृतं तत्फलं। अयक्ष्मं राजयक्ष्मादिप्रबलव्याधिराहित्यं। अनामयत् ज्वरादिरोग्याद्

व्याधिपरिहारार्थमौषधं। दीर्घायुत्वं अ

ल्पव्याधिराहित्यं। जीवातुः जीवनकारणं ... रायन ... पथा

अपमृत्युराहित्यं। अनमित्रं वैरिराहित्यं। अ ... राहित्यं ... [illegible]

दिसंपत्तिः। सुषा स्नानसंध्यावंदनादियुक्तं ... कालः। सुदिनं ... [illegible]

नादियुक्तः कल्याणदिनं। इति तृतीयो ... [illegible] ... मनसेवर ... [illegible]

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

३ चतुर्थानुवाकमाह॥ ऊर्क्च मे इत्यादि जीवाराः ... सूक्त ... ... जीप्रास्
याक्षिः। पयः प्रमृतयोऽन्नविशेषाः। पयः क्षीरं ... सू... ... ... थासपीतिः सहपानं। कृषिः
द्धासग्धिः सक्तुभिर्बन्धुभिः सह भोजनमित्यर्थः। ... औद्भिद ... तरुगुल्मा
श्च अन्नहेतुत्वेन प्रसिद्धाः ... ... कस्तु ... मित्यर्थः। ... वसु वर्ण ... मतिस
दीनामुत्पत्तिः। रयिः सुवर्णं। रायो ... मुक्तादिः। पुष्टं पूर्वोक्तेन वसु वर्ण ... निवृद्धयः स
मृद्धा। पुष्टिः शरीर ... ... तादि ... तः धान्यादि विषयाः ... ... निवृद्ध ... कं प्रवृद्धान्येव धान्यानि किंचित्
नापि ताः ... ... अन्नसाध्य ... परिहारः
... ते। कुयवा कुत्सितयवाः। अन्नं ... सिद्धं। अक्षुत् अन्नसाध्य ... लवीजाः
... अन्नं नक्षण सामर्थ्यं। व्रीहियवमाषतिलमुद्गाः प्रसिद्धाः। खल्वाः ... ... सूक्ष्म ... यः। श्या
गोधूमाः प्रसिद्धाः। मसूरा मुद्ग ... प्रियंगवाः प्रसिद्धाः। ... सूक्ष्म ... अश्मा च मे इत्यादि
... ग्राम्याः। नीवाराः आरण्याः इति चतुर्थानुवाकः। पंचममाह। अश्मा च मे इत्यादि पि३ ३

... ... कांस्यं ताम्रादि। अग्न्यादयः प्रसिद्धाः
गतिश्च मे इत्यंत। अश्मादयः प्रसिद्धाः। श्यामं कृष्णायसं लोहं कांस्यं ताम्रादि ... नवेकृ ... वित्तं पूर्वलब्धं। वि
ग्राम्याः आरण्याश्च पशवः। यज्ञेन ... तेन कल्पतां समर्थाः न ... वित्तं ... ... निवाससा ...
त्तिर्भविष्यन्तः। ... ते ऐश्वर्ये ... पुत्रादिके। ... स्वकीय ऐश्वर्यादिके। वसु निवाससा
... सामर्थ्यं ... नादिके। वसतिर्निवासः। ... कर्म अग्निहोत्रादि। शक्तिः ... दनुष्ठान सामर्थ्यं
... नादिके। वसतिर्निवासः ... ... सुख्यादिः। अयनं इष्टप्राप्त्युपायः। गतिः इष्टा
अर्थः प्रयोजनविशेषः। एमः एत ... ... सुख्यादिः। ... अग्निश्च म इंद्रश्च म इत्यंत। अग्न्या
दिः इति पंचमानुवाकः। षष्ठमाह। अग्निश्च इत्यादि ... ... एकैकपादवतया सह पठ्यते। दिकू
याः प्रसिद्धाः देवताः। तैः सर्वैः सह समान ... पतत्वादि ... ... सामुख्य ... अभिप्रायेण पृथि
... ... न प्राधान्य ... ... ते। ... ... इत्यादयः सोमप्रवि
ष्टा इति षष्ठानुवाकः। सप्तममाह। अंशुश्च म इत्यादि ... ... अंश्वादयः सोमयवि
शेषाः। सोमप्राकरणप्रसिद्धाः। ... ... प्रमाण ... ...
... ... इत्यंत। रश्मी नाल ... ...
२२

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

४ गृह्णाम्यहोरूपेणसूर्यस्य [illegible] मासिरिति। अर्थ [illegible] ॥

ज्येष्ठस्याराधिपत्या। अतएव श्रूयते। ज्येष्ठा वा एष [illegible] प्रतिप्रस्थानेनाह्निदेव

गृहसहनावीत्रतिग्राह्यो विवक्षितः। [illegible] स्यानयनंदक्षायांवैश्वानरस्

कपाठात्। तद्वयवती वैश्वानरशब्देनोच्यते। आग्रायण [illegible] देवः प्रातः सवनगतः। [illegible]

यसवनगतः सारस्वतमहो [illegible] षेनो [illegible] नोद्रष्टव्यः। सारस्वतेग्रहं [illegible] मीत

तत्राम्नातः। एवं पोतृप्रतिग्रहीतिगामीदृष्टव्यः। इति सप्तमानुवाकः॥ अष्टममाह। [illegible]

श्रममित्यादि। [illegible] कार [illegible] [illegible] [illegible] व्याणि [illegible] सान्नाय्यानाम [illegible]

पत्नीशालोदृयः पचतः शामित्रः। [illegible] कारः संपुवाकः। तेनाहिय [illegible] वतानाहविर्

मनक्रियते। इत्यष्टमानुवाकः॥ अथ नवममाह। अग्निष्टोम इत्यादि। [illegible] नकल्पतामित्यादि

अग्नि [illegible] यमानः। घर्मप्रवर्ग्यः। इडायाकं [illegible] तेपु [illegible] शामित्रविहितो यागार्कः। [illegible]

तिविहितो होमः। [illegible] अश्वमेधः प्रसिद्धः। [illegible] आदयो देवताविशेषाः। [illegible] ४

१२

अंगुलिवादि [illegible] रूपस्यावयवविशेषाः। [illegible] वशा [illegible] पिताः संवीः [illegible]

येन यज्ञेन कल्पतां स्वस्वव्यापारसमर्था भवंतु। [illegible] गादयो मंत्रविशेषाः। स्तोमसामवृत्ति

रूपेस्तोत्रे। दीक्षा यजमानसंस्कारः। तपः पाप [illegible] मरणानाहि [illegible] योग [illegible] कालः। व्रत

रूपे [illegible] दीक्षायजमानसंस्कारः। [illegible] विशेषः। [illegible]

मेकस्तनादि। अहोरात्रयोः संबंधिनीयावृष्टिः [illegible] सस्यं कल्पतामिति शेषः। [illegible] नवमानुवाक

तरे साम [illegible] यज्ञेन कल्पतां। स्वस्व व्यवहारसामर्थ्येन वेतो। इति नवमानुवाकः।

अथ दशममाह। [illegible] इत्यादि यज्ञाय [illegible] कल्पतामित्युच्यते। [illegible] प्रसिद्धाः। सार्धसं

वत्सरा। वत्सरूपः पुंगवस्त्र्यविः। तथाविधा गौः [illegible] द्विवत्सरा वृषभो [illegible] तथाविधा गौ

दित्यौही। सार्धद्विवत्सरवृषभः [illegible] पंचाविः। [illegible] पंचावी। वत्सरत्रयवृषभः त्रिवत्सः

तथाविधा गौस्त्रिवत्सा। सार्धत्रिसंवत्सर [illegible] तथा गौस्तुर्यौही। चतुःसंवत्सर

रवृषभः पष्ठवाट्। तथाविधा गौः पष्ठौही। [illegible] वृषभः उक्षा। तद् [illegible] गौर्वशा। [illegible]

[illegible] कवयस्कस्तु वृषभः [illegible] धातिनी गौ [illegible] त्स्यवा [illegible] न [illegible] नवप्र

स्तागौ धेनुः। [illegible] प्रसिद्धाः। [illegible] ॥ [illegible]

Indira Gandhi National Centre for the Arts

५ यक्षमानवंतु यजुः करिष्यमाणे श्रेयसे धर्मः साप [illegible] कार्यक्षेने ने
ता इति दशमोऽनुवाकः॥ एकादशीमाह। एकादशं त्यादि [illegible] आदि [illegible] संख्यापराः। दे
जादयः सर्वे मम सन्त्विति शेषः। वाजोऽन्नं प्रसवस्तस्योत्पत्तिः। अपिजस्तस्यैव पुनः पुनरुत्पत्ति
कर्तुः संकल्पो नोमादिविषयः। यागो वा। सुवस्तस्योत्पत्तौ हेतुरादित्यः। अथवा वाजादयश्चैत्रा
दियज्ञमासमासान्तानां नामविशेषाः। तदानीं ते सर्वे प्रीणन्त्विति वाक्यशेषः। एकादशः परस्परं स
मुच्चयार्थाः। अनुक्तकोट्यादिदेवतासमुच्चयार्थो वा॥ यथोक्तैकादशानुवाकरूपमंत्रसाध्यं हो
मं विधत्ते। वसोर्धारामित्यादिरुपतिष्ठत इत्यंतेन। वसोर्धनस्य धारा संततं यया हुत्या लभ्यते। स
पूर्णाहुतिर्वसोर्धारा। एतां जुहुयात्। तदेतदुक्तमनेन वचनं सूच्यते। यो यजमानो जुहोति स प्र
थमं मम धनेनेरतर्यैर्भूयादित्येवंकामाय तेऽतस्तेन पूर्णाहुतिर्हूयते तेन मेनैत यजमानं स्व
र्गलोके घृतधारा पिन्वमाना प्रीणयतीति संवत तत्रेडं व्यविधत्ते। आज्येनेत्यादिरूपदध्यंतेन। सुवर्णादि
धनसमृद्धेरपि घृतवत्तेजोरूपत्वं प्रसिद्धं। कामप्राप्तिहेतुत्वेन तामाहुतिं प्रशंसति। अथोनं
इत्यादि। अन्वयव्यतिरेकाभ्यां सा तत्र विधत्ते [illegible] कामपते सं तेनातीति। अस्य यजमानस्य प्राणेनान्नं ५

ब०म०भा०वे० १५५६४

मंगी

नि चेत्। तर्हि पंचपंचाशत इत्यस्य शब्दस्य पुरुषपरत्वमंगी॰ कृत्य माड्डे द्विशतानां पुरुषाणामधिकारि
रस्त्वनुष्ठेयेन सत्रस्य सहस्रसंवत्सरत्वं संपद्यत इति पंचमः पक्षोऽस्तु। चतुर्विंशतिपरमाः सत्रमासीरन्नि
धिकानां न तत्राधिकार इति चेत्। तर्हि यो मासः स संवत्सर इति वचनात् संवत्सरशब्दस्य मासपरत्वे
२ मासं सत्रमित्येष षष्ठः पक्षोऽस्तु। अष्टमे वर्षे उपनीतो द्वादशवर्षाणि वेदमधीत्य विंशतिवयस्को दिवा
पुत्रोऽस्मि मादधीत तस्मादाधानादूर्ध्वमस्यायुषि न संति सहस्रं मासा इति चेत्। तर्हि संवत्सरप्रतिमा वै
त्रय इति वचनात् संवत्सरशब्दो द्वादशरात्रिपरः। तथा सति त्रीणि [illegible] शतानि संपाद्यंते। तासु
न नरशतत्रयदिवसरूपसंवत्सरत्वेन गण्यमानासु त्रयस्त्रिंशत् संवत्सराः [illegible] सत्रं [illegible]
[illegible]
तस्मायुराधानादूर्ध्वमपि संभवतीति सप्तमः पक्षोऽस्तु। संव [illegible]
रात्रिपरः किं तु तेन शब्देन प्रतिमा विशेष्यते। संख्यान [illegible]

॥ ...ष्टमः पक्षोऽस्तु। तथा सति त्रिवृतः संवत्सरा इत्यादि ... [illegible]

द्वा स्तोमवाचकाः संतः स्तोमयुक्तानेकेषु ... न दृष्टाः ... [illegible] ... स्तोमसंबंधः ... [illegible]

...स्तः संबंधेऽक्वचिदपि त्रिवृदादिशब्दाः प्रयुक्ताः। ... सोमा ... [illegible] ... तस्माद्विश्वसृजा ...

सायावर्त्तते। त्रिवृतः संवत्सरादयुक्तेत्रिवृत्स्तोमकथा गत्युक्तान्यहानीत्युक्तं भवति। ... [illegible] ... मदे

सहस्रदिनमितिसिद्धांतः॥ वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन्। पुमर्थांश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहे...

इति श्रीमद्विद्यायोगीश्वरी विद्यातीर्थमुनीश्वरापरावतार श्रीमहाराजाधिराजपरमेश्वर वैदिकमार्गप्रवर्तक

...कुमहाराजस्याज्ञापालकेन माधवामात्येन विरचिते वेदार्थप्रकाशे यजुर्ब्राह्मणे तृतीयकांडे द्वादशः

...नुवाकः समाप्तश्च प्रपाठकः समाप्तं च कांडं॥ ॥ ॥संवत् १९८ ... प १ आश्विन शुदि २ गुरौ।

प्रथमाष्टक॥३३३२॥ द्वितीयाष्टक॥४५००॥ तृतीयाष्टक॥७९०३॥ सं कू ना॥ [illegible] ॥

८०००

...ज्ञनिष्पादकत्वात्तयज्ञस्वरूपात्सिद्धं बहिः

। साक्षान्निष्पाद्यते। तस्मात्तिस्रिय ... स्य स्वरूप...

...मंत्रिमस्य स्वर्गाकारवाक्यस्य तात्पर्यं दर्शयति

...मेनिवृत्तेरेतेषां ब्रह्मवर्चसरूपत्वात्। तस्मिन्न

...ते। ॥ ... उक्तरूपइति ... स्वर्गादिके ...

...त प्रसिद्धोद्दशमानुवाकानुवाके पूर्वार्धगतवाक्यानि प्र...

...वतादीनां पशुरूपत्वं प्रसिद्धं तस्मिन्ननुवाके उत्तरार्धगतानि

...कल्पान्तु हात्वकुर्स्य कुप्याइति। आयर्ग्यूहेन कल्पतामित्यादयो

...वद्धस्वकुर्स्व ... कार्यस्य ... [illegible]

...वाकेप्रवर ... [illegible]

द्विषन्नध्वर्युरि [illegible] ह त्वा [illegible]

ने चतुश्चत्वारि [illegible] ख्यायाः स

चइति कार [illegible] नोवाकसम [illegible] तेज द्दरा [illegible]

[illegible] त्वारिं शद्दा [illegible] क [illegible] तसंख्याः २० [illegible] क्रिसीति [illegible] रूपइति

पानो [illegible] चतुर्थानुवाका नालि वाको प्रसीति [illegible] एतनां [illegible] नानेकप्रव

[illegible] पाषा [illegible] धि जनकत्वाद न्योनि लो [illegible] ते ब्राह्मणिदधातीति ते वावा

[illegible] नानिवाकानि प्रशंसति ॥ अथैं [illegible] पूर्वो [illegible] षाम्नातत्वात् द्दे

[illegible] तत्र वाको षष्ठी ब्राह्मणादीनां द्देव तानां [illegible] स्मात्कारणात्

नां प्रत्येकं प्रत्य थमिदं न [illegible] तो [illegible] ते अतिशायेन [illegible] हराः । यस्माद्

प्रयतीति [illegible] पि जा के अतिशायेन [illegible] त्तुरादी [illegible] स्थापय

[illegible] मो मे प्युपरिष्टात्स्थिरो [illegible] त्तुरादी [illegible] प इति । गुणो

त्वा कानि प्रशंसति । [illegible] नि [illegible] इति । गुणो

वाकानि प्रशंसति । प [illegible]

Indira Gandhi National
Centre for the Arts